

Türkmen Türkçesinde “Kadın” İle İlgili Söz Varlığı

Yazar

Dr. G. Selcan Sağlık Şahin

ISBN: 978-605-2233-36-8

1. Baskı

Şubat, 2019 / Ankara

100 Adet

Grafiker®

Yayınları

Yayın No: 302

Web: grafikeryayin.com

Kapak, Sayfa Tasarımı,

Baskı ve Cilt

Grafiker®

Grafik-Ofset Matbaacılık Reklamcılık

Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.

1. Cadde 1396. Sokak No: 6

06520 (Oğuzlar Mahallesi)

Balgat-ANKARA

Tel : 0 312. 284 16 39 Pbx

Faks : 0 312. 284 37 27

E-mail : grafiker@grafiker.com.tr

Web : grafiker.com.tr

*Anneme ve babama
ithaf olunmuştur.*

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
KISALTMALAR.....	13

0. GİRİŞ

0.1. Konu.....	15
0.2. Konu Külliyatı.....	15
0.3. Yöntem.....	17
0.4. Söz Varlığı.....	18
0.4.1. Söz Varlığının Tanımı.....	18
0.4.2. Temel Söz Varlığı.....	19
0.4.3. Söz Varlığının Kapsamı.....	20
0.5. Türkmen Türkçesi.....	21
0.6. Türkmen Türkçesinin Söz Varlığı Üzerine.....	22

1. BÖLÜM

TÜRK KÜLTÜRÜNDE KADINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Tarihsel Süreçte Türkmenlerde (Oğuzlarda) Kadına Bakış.....	25
1.2. Türk Kültüründe “Kadın” Hakkında Yapılmış Çalışmalara Genel Bir Bakış.....	33

2. BÖLÜM

TÜRKMEN TÜRKÇESİNDE “KADIN” İLE İLGİLİ SÖZ VARLIĞI

2.1. Türkmen Türkçesinde “Kadın” İçin Kullanılan Sözcükler.....	41
--	----

2.2. Türkmen Türkçesinde Kadını Nitelemek İçin	
Kullanılan Sözcükler.....	51
2.2.1. Kadının Dış Görünüşünü, Güzelliğini	
Niteleyen Sözcükler	52
2.2.2. Kadının Yaşını Niteleyen Sözcükler	60
2.2.3. Kadının Karakterini, Ahlâkını Niteleyen	
Sözcükler.....	65
2.2.4. Kadının Medenî Hâlini Niteleyen Sözcükler.....	70
2.2.5. Kadının Milliyetini Niteleyen Sözcükler.....	78
2.2.6. Kadının Yaptığı İş Niteleyen Sözcükler.....	78
2.2.7. Kadının Sosyal Statüsünü Niteleyen	
Sözcükler.....	82
2.2.8. Kadını 'Sevgili' Olarak Niteleyen Sözcükler.....	89
2.3. Türkmen Türkçesinde Kadın Anatomisi ve	
Fizyolojisi İle İlgili Sözcükler.....	93
2.3.1. Kadın Anatomisi ile İlgili Sözcükler.....	93
2.3.2. Kadın Fizyolojisi İle İlgili Sözcükler.....	96
2.4. Türkmen Türkçesinde Kadın İle İlgili Akrabalık	
Terimleri.....	104
2.5. Türkmen Türkçesinde Kadın İle İlgili	
Atasözleri ve Deyimler.....	118
2.5.1. Türkmen Türkçesinde Kadın	
İle İlgili Atasözleri.....	118
2.5.1.1. Anne İle İlgili Türkmen Atasözleri	118
2.5.1.2. Kızlar İle İlgili Türkmen Atasözleri.....	130
2.5.1.3. Gelinler İle İlgili Türkmen Atasözleri.....	136
2.5.1.4. Diğer Akraba Kadınlar İle İlgili	
Türkmen Atasözleri.....	139
2.5.1.5. Genelde Kadın, Özelde Eşle İlgili	
Türkmen Atasözleri.....	139
2.5.2. Türkmen Türkçesinde Kadın	
İle İlgili Deyimler.....	149

2.6. Türkmen Türkçesinde Kadın Diline Özgü	
Sözcük ve İfadeler	153
2.6.1. Cinsiyet ve Dil	153
2.6.2. Türkmen Türkçesinde Kadın Diline Özgü	
Sözcük ve İfadeler	158
2.6.3. Türkmen Türkçesinde Eşler Arasındaki	
Hitap Biçimleri	162
2.7. Türkmen Türklerinde Kadın Adları	164
2.7.1. Türkmen Türklerinde Ad Verme Geleneği	165
2.7.2. Türkmen Türklerinde Kadın Adları	168
SONUÇ	177
KAYNAKLAR	209
DİZİN	221
RESİMLER	231

ÖN SÖZ

Söz varlığı çerçevesinde hazırlanan bu çalışma, konunun sınırlarının çizildiği, konu külliyyatının tanıtıldığı, yön-temin açıklandığı bir *Giriş*'in ardından *Türk Kültüründe Kadına Genel Bir Bakış* adlı 1. Bölüm ile devam etmektedir. Birinci bölümde Türkmen kadınının tarihselden moderne aile içinde ve toplumdaki yerini genel olarak ele alan “Tarihsel Süreçte Türkmenlerde (Oğuzlarda) Kadına Bakış” alt başlığı yer almaktadır ki burada Türklerde kadının konumuna genel olarak değinilirken, Türkmenlerde (Oğuzlarda) kadının konumu üzerinde daha çok durulmuştur. Birinci bölümün ikinci alt başlığı altında “Türk Kültüründe ‘Kadın’ Hakkında Yapılmış Çalışmalar” a yer verilmiştir. Burada bahsedilen çalışmaların neredeyse tamamı eldeki çalışmanın kaynakları arasında yer almaktadırlar. Hatta bazıları bu çalışmaya ilham kaynağı olmuşlardır. 2. Bölüm esas konuyu teşkil eden *Türkmen Türkçesinde Kadın İle İlgili Söz Varlığı* başlığını taşımaktadır ve 7 alt başlıktan oluşması uygun görülmüştür. Bunlardan ilkinde (2.1.) Türkmen Türkçesinde sadece ve sadece “kadın” sözcüğünü karşılamak için kullanılan, temel veya yan anlamı “kadın” olan sözcüklere yer verilmiştir. İkinci alt bölümde (2.2.) Türkmen Türkçesinde kadınları nitelemek için kullanılan sözcüklerin tespitine çalışılmıştır. Bu sözcükler sırasıyla kadının dış görünüşünü, yaşını, karakterini, ahlâkını, medenî halini, milliyetini, yaptığı işi, sosyal statüsünü ve de kadını ‘sevgili’ olarak niteleyenler olmak üzere sınıflandırılmışlardır. İkinci bölümün üçüncü alt başlığı (2.3.) kadın anatomisi ve fizyolojisiyle ilgili sözcüklere ayrılmıştır. Bu başlık

altında kadın cinsini erkekten ayıran organ adları ve yine insan ırkında sadece kadınlara mahsus fizyolojik bir durum olan hamilelik ve doğumla bağlantılı sözcükler tespit edilmeye çalışılmıştır. İkinci bölümün dördüncü alt başlığı (2.4.) “Türkmen Türkçesinde Kadınlar İle İlgili Akrabalık Terimleri” olarak verilmiştir. Bölümün beşinci alt başlığı (2.5) Türkmen Türkçesinde Kadınlar İle İlgili Atasözleri ve Deyimlere ayrılmıştır. Burada Türkmenistan, Stavropol ve Karakalpakistan Türkmenlerinin atasözlerinden kadınla ilgili tespit edilmiş 400’ü aşkın atasözü yer almaktadır. Kadınlar ile ilgili atasözleri de kendi içinde anne, kızlar, gelinler, diğer akraba kadınlar ve genelde kadın özeld e eşle ilgili olanlar şeklinde alt başlıklara ayrılmışlardır. Bilindiği üzere profesyonel anlamda Türkmen Türkçesinin ilk sözlüğü Türkmen SSCB zamanında M. Y. Hamzayeva tarafından 1962’de hazırlanmış olan *Türkmen Diliniñ Sözlüğü*’dir. Uzun bir aradan sonra onu, redaktörlüğünü Annagurban Aşirov’un yaptığı iki ciltlik *Gadımy Türkmen Diliniñ Sözlüğü* (2013) ve Türkmenistan İlimler Akademisi, Mahtumguly Dil ve Edebiyat Enstitüsü tarafından hazırlanan *Türkmen Diliniñ Düşündirişli Sözlüğü* (yine iki cilt olarak) takip etmiştir (2016). *Düşündirişli* “izahlı, açıklamalı” sözlükte, diğer iki sözlükten farklı olarak bazı sözcükler açıklanırken, yanlarında *ayal-gızlar* “kadınlar” veya *ayal maşgala tarapyndan ulanilyan* “kadınlar tarafından kullanılan” ibaresi yer almaktadır. Buradan yola çıkılarak ikinci bölümün altıncı alt başlığında (2.6.) “Türkmen Türkçesinde Kadın Diline Özgü Sözcük ve İfadeler”e yer verilmiştir. Dolayısıyla bu alt başlıkta yer alan sözcükler bir alan araştırmasının sonuçlarını değil, sözlük taramalarımızın sonuçlarını göstermektedirler. İkinci bölümün son alt başlığında (2.7.) “Türkmen Türklerinde Kadın Adları”na yer verilmiştir. Bu kısımda önce Türkmen Türklerinde ad verme geleneği üzerinde durulmuş, ardından *Türkmen Adam Atlarınıñ*

Düşündürişli Sözlüğü'nde (Aşgabat, 1992, 260 s.) geçen kadın adlarının ancak bir kısmına yer verilebilmiştir. Eserin tamamındaki kadın adlarının tespiti ve incelenmesi başlı başına bir çalışma konusu olur.

Çalışmada Türkmen Türkçesinin standart türü temel alınmakla birlikte, ağızların söz varlığından ve konuşma dilinden de yararlanılmıştır. Çalışma genelinde kadınlarla ilgili söz varlığı örneklerinin klâsik ve çağdaş edebî eserlerden, atasözü-deyimlerden ve kadınlarla ilgili halk inançlarından seçilmesine özen gösterilmiştir.

Sonuç kısmında eldeki malzeme değerlendirilmiş ve malzemedan yola çıkılarak, Türkmen Türklerinin kadın algısı hakkındaki tespitlerimiz ve düşüncelerimiz aktarılmıştır.

Çalışmada kullanılan kaynaklar Kiril harfli ve/veya Latin esaslı yeni Türkmen alfabesinde basılmış olduklarından, alınan örnekler Türkiye Türkçesinin latin alfabesine transkribe edilerek verilmişler; böylece çalışma genelinde bir birliğin sağlanması ve örneklerin herkes tarafından anlaşılması amaçlanmıştır. Metinlerde yalnızca genzel /ñ/ ve açık /ä/ sesleri gösterilmiştir. *Türkmen Türkçesinde Kadın* başlıklı 2. Bölümde yer alan sözcükler verilirken, eğer alıntılarsa, yanlarında parantez içinde hangi dilden alındıkları (< Ar./Far. gibi) gösterilmiştir. Ayrıca sözcüklerin telaffuzları, ünlü uzunluklarına (:) da işaret edilerek telaffuz parantezinde *Türkmen Diliniñ Düşündürişli Sözlüğü*'ne sadık kalınarak verilmiştir. Sözcük, Türkmen Türkçesinin bir ağızından tespit edilmişse veya konuşma diline aitse bu bilgiler de kısaltılarak parantez içinde gösterilmiştir.

Türkmen Türkçesinin kadınlarla ilgili olarak şimdiye kadar bilmediğimiz, duymadığımız ve/veya kullanmadığımız sözcüklerini ortaya çıkarmak, bunların metaforik kullanımlarını gözler önüne sermek, hangilerinin daha

çok klâsik hangilerinin modern edebiyat eserlerinde kullanıldıklarını örnekler vasıtasıyla göstermek ve biraz da olsa Türkmen Türklerinin kadına bakışını, kadın algısını, Türkmen kültürünün kadına ve aileye yönelik ince detaylarını görmek bakımından önemli olduğuna inandığımız bu çalışmanın hazırlanması sırasında Türkmen Türkçesindeki her tür malzeme için yardımlarına ve bilgilerine başvurduğum kıymetli Hocalarım Doç. Dr. Berdi Sarıyev'e ve Prof. Dr. Melek Erdem'e teşekkürü borç bilirim. Desteklerinden ötürü eşim Doç. Dr. A. Behzat Şahin'e; benden dualarını eksik etmeyen sevgili annem Meral Sağlık ve babam Prof. Dr. Y. Yener Sağlık'a ve elbette onlarla geçireceğim vakitlerden çalarak bu çalışmayı hazırladığım, sevgili oğullarım Mehmet Kağan ve Yener Oğuz'a gösterdikleri sabırdan ötürü teşekkür ederim.